

redakcja naukowa:  
Monika Florczak-Wątor  
Andrzej Grabowski

---

# ARGUMENTY I ROZUMOWANIA PRAWNICZE W KONSTYTUCYJNYM PAŃSTWIE PRAWA

## KOMENTARZ

---

Michał Araszkiewicz · Marcin Biskupski · Aleksandra Dębowska  
Monika Florczak-Wątor · Filip Gołba · Andrzej Grabowski  
Justyna Holoher · Dominika Kowalska · Jakub Kret  
Marcin Krzemiński · Zuzanna Krzykańska · Barbara Krzyżewska  
Magdalena Latacz · Rafał Michalczak · Magdalena Michalska  
Maciej Pach · Oskar Pogorzelski · Kaja Ptak

gościnnie: Manuel Atienza



PRAWO  
KONSTYTUCJA  
ARGUMENTACJA



Argumenty i rozumowania prawnicze  
w konstytucyjnym państwie prawa  
Komentarz



PRAWO  
KONSTYTUCJA  
ARGUMENTACJA

---

SERIA POD REDAKCJĄ  
TOMASZA GIZBERT-STUDNICKIEGO  
I PIOTRA TULEI

---

REDAKCJA NAUKOWA:  
MONIKA FLORCZAK-WĄTOR • ANDRZEJ GRABOWSKI

---

# Argumenty i rozumowania prawnicze w konstytucyjnym państwie prawa Komentarz

---

Michał Araszkiewicz • Marcin Biskupski • Aleksandra Dębowska  
Monika Florczak-Wątor • Filip Gołba • Andrzej Grabowski  
Justyna Holocher • Dominika Kowalska • Jakub Kret  
Marcin Krzemiński • Zuzanna Krzykalska • Barbara Krzyżewska  
Magdalena Latacz • Rafał Michalczak • Magdalena Michalska  
Maciej Pach • Oskar Pogorzelski • Kaja Ptak

gościnnie: Manuel Atienza



Kraków 2021

© Copyright by Monika Florczak-Wątor  & Andrzej Grabowski , Kraków 2021

Recenzent

prof. zw. dr hab. Tomasz Gizbert-Studnicki

Redakcja

Ewa Dąbrowska

Projekt okładki

dr hab. Grzegorz Kuca, prof. UJ

ISBN 978-83-8138-336-3 [druk]

ISBN 978-83-8138-337-0 [online, pdf]

<https://doi.org/10.12797/9788381383370>

Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2015/17/B/HS5/00457

Stan prawny: 1 lipca 2020 r.

**WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA**

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel./faks: 12 431-27-43, 12 421-13-87

e-mail: [akademicka@akademicka.pl](mailto:akademicka@akademicka.pl)

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.pl>

## Spis treści

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Przedmowa ( <i>M. Florczak-Wątor, A. Grabowski</i> ) .....                                                                                                                                                                                                                                                                | 9   |
| Wykaz skrótów .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | 11  |
| Wprowadzenie ( <i>A. Grabowski</i> ).....                                                                                                                                                                                                                                                                                 | 23  |
| Teoria konstytucyjnego państwa prawa a topiczny model argumentacji prawniczej<br>( <i>J. Holocher</i> ) .....                                                                                                                                                                                                             | 30  |
| Aksjologia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej ( <i>M. Florczak-Wątor</i> ).....                                                                                                                                                                                                                                        | 61  |
| Rozumowania prawnicze i schematy argumentacyjne w sądowym stosowaniu<br>prawa ( <i>M. Araszkiewicz</i> ) .....                                                                                                                                                                                                            | 90  |
| KOMENTARZ do argumentów i toposów prawniczych ( <i>M. Araszkiewicz, M. Biskupski,<br/>A. Dębowska, M. Florczak-Wątor, F. Gołba, A. Grabowski, J. Holocher, D. Kowalska,<br/>J. Kret, M. Krzemiński, Z. Krzykalska, B. Krzyżewska, M. Latacz, R. Michalczak,<br/>M. Michalska, M. Pach, O. Pogorzelski, K. Ptak</i> )..... | 157 |
| Wstęp ( <i>A. Grabowski</i> ) .....                                                                                                                                                                                                                                                                                       | 159 |
| 1. <i>Ius est ars boni et aequi</i> .....                                                                                                                                                                                                                                                                                 | 168 |
| 2. Zasada dobra wspólnego.....                                                                                                                                                                                                                                                                                            | 183 |
| 3. Zasada demokratycznego państwa prawnego .....                                                                                                                                                                                                                                                                          | 196 |
| 4. Zasada ochrony zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa .....                                                                                                                                                                                                                                                | 224 |
| 5. Zasada ochrony praw słusznie nabytych.....                                                                                                                                                                                                                                                                             | 239 |
| 6. Zasada pewności prawa.....                                                                                                                                                                                                                                                                                             | 249 |
| 7. <i>Lex non obligat nisi promulgata</i> .....                                                                                                                                                                                                                                                                           | 263 |
| 8. <i>Lex retro non agit</i> .....                                                                                                                                                                                                                                                                                        | 274 |

|                                                                                       |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 9. <i>Ignorantia iuris nocet</i> .....                                                | 286 |
| 10. <i>Clara non sunt interpretanda</i> .....                                         | 301 |
| 11. Argument ze sprawiedliwości społecznej .....                                      | 316 |
| 12. Argument ze zmian społecznych .....                                               | 327 |
| 13. Nakaz wykładni prawa zgodnie z zasadami prawnymi .....                            | 342 |
| 14. Argument z odwołania się do wartości pozaprawnych .....                           | 363 |
| 15. Zasada słuszności .....                                                           | 381 |
| 16. <i>Summum ius summa iniuria</i> .....                                             | 396 |
| 17. <i>Ex iniuria non oritur ius</i> .....                                            | 408 |
| 18. <i>Lex iniustissima non est lex</i> .....                                         | 417 |
| 19. Prawo nie powinno ustępować przed naruszeniem prawa .....                         | 439 |
| 20. Założenie racjonalnego prawodawcy .....                                           | 453 |
| 21. Nakaz respektowania dyrektyw techniki prawodawczej w procesie interpretacji ..... | 467 |
| 22. Nakaz uwzględniania definicji legalnych .....                                     | 480 |
| 23. Nakaz określoności przepisów prawa .....                                          | 491 |
| 24. Argument z typu przepisów prawa .....                                             | 500 |
| 25. Zakazy wykładni synonimicznej i homonimicznej .....                               | 510 |
| 26. <i>Lege non distinguente nec nostrum est distinguere</i> .....                    | 527 |
| 27. Argument z języka powszechnego .....                                              | 534 |
| 28. Nakaz stosowania reguł syntaktycznych języka ogólnego (powszechnego) .....        | 547 |
| 29. Zakaz wykładni <i>per non est</i> .....                                           | 556 |
| 30. Argument <i>a rubrica</i> .....                                                   | 564 |
| 31. Argument systemowy .....                                                          | 576 |
| 32. Argument z unikania sprzeczności .....                                            | 588 |
| 33. Dyrektywa wykładni holistycznej .....                                             | 596 |
| 34. Argument z woli historycznego prawodawcy .....                                    | 612 |
| 35. Argument z <i>ratio legis</i> .....                                               | 623 |
| 36. Argument teleologiczny (celowościowy) .....                                       | 635 |
| 37. Wnioskowanie z celu na środki .....                                               | 650 |
| 38. Argument z natury rzeczy .....                                                    | 661 |

|                                                                               |      |
|-------------------------------------------------------------------------------|------|
| 39. <i>Impossibilium nulla obligatio</i> .....                                | 675  |
| 40. Argument <i>ad absurdum</i> .....                                         | 688  |
| 41. Nakaz respektowania zasady derogacji wyraźnej .....                       | 700  |
| 42. <i>Lex superior derogat legi inferiori</i> .....                          | 707  |
| 43. <i>Lex specialis derogat legi generali</i> .....                          | 719  |
| 44. <i>Lex posterior derogat legi priori</i> .....                            | 726  |
| 45. <i>Lex posterior generalis non derogat legi priori speciali</i> .....     | 740  |
| 46. Zasada legalizmu .....                                                    | 751  |
| 47. Zakaz wykładni prawotwórczej .....                                        | 765  |
| 48. Zakaz wykładni rozszerzającej/zwężającej .....                            | 778  |
| 49. <i>Exceptiones non sunt extendendae</i> .....                             | 787  |
| 50. Argument <i>a contrario</i> .....                                         | 796  |
| 51. Nakaz pierwszeństwa wykładni językowej .....                              | 804  |
| 52. Argument <i>ab exemplo</i> .....                                          | 826  |
| 53. Argument z poglądu dominującego .....                                     | 840  |
| 54. Nakaz wykładni prawa w zgodzie z konstytucją .....                        | 849  |
| 55. Domniemanie konstytucyjności ustawy .....                                 | 861  |
| 56. Argument ze spójności .....                                               | 878  |
| 57. Nakaz respektowania hierarchii źródeł prawa .....                         | 895  |
| 58. Nakaz (zasada) interpretacji prawa zgodnie z prawem międzynarodowym ..... | 910  |
| 59. Nakaz prounijnej wykładni prawa krajowego .....                           | 922  |
| 60. Argument prawnoporównawczy .....                                          | 934  |
| 61. Zasada podziału władzy .....                                              | 951  |
| 62. Zasada godności człowieka jako źródła wolności i praw .....               | 967  |
| 63. Zasada proporcjonalności .....                                            | 986  |
| 64. Zakaz naruszania istoty konstytucyjnych wolności i praw .....             | 1001 |
| 65. Zakaz nadmiernej ingerencji w sferę praw człowieka .....                  | 1013 |
| 66. Argument <i>a fortiori</i> .....                                          | 1028 |
| 67. Zasada równości .....                                                     | 1038 |
| 68. Argument z analogii .....                                                 | 1052 |
| 69. <i>Ubi eadem legis ratio, ibi eadem legis dispositio</i> .....            | 1072 |

|                                                                                |          |
|--------------------------------------------------------------------------------|----------|
| 70. Zakaz wykładni prowadzącej do luk .....                                    | 1080     |
| 71. <i>Nullum crimen, nulla poena sine lege</i> .....                          | 1094     |
| 72. <i>Cogitationis poenam nemo patitur</i> .....                              | 1113     |
| 73. Domniemanie niewinności.....                                               | 1120     |
| 74. <i>In dubio pro reo</i> .....                                              | 1133     |
| 75. Domniemanie i ochrona dobrej wiary.....                                    | 1147     |
| 76. Sama możliwość wątpliwości nie powinna mieć rozstrzygającego znaczenia ... | 1163     |
| 77. <i>Ei incumbit probatio qui dicit, non ei qui negat</i> .....              | 1178     |
| 78. Argument z faktów notoryjnych .....                                        | 1191     |
| 79. <i>Audiat et altera pars</i> .....                                         | 1199     |
| 80. <i>Nemo (est) iudex in causa sua</i> .....                                 | 1214     |
| 81. <i>Iura novit curia</i> .....                                              | 1234     |
| 82. Zasada powagi rzeczy osądzonej ( <i>res iudicata</i> ) .....               | 1247     |
| 83. <i>Ius publicum privatorum pactis mutari non potest</i> .....              | 1261     |
| 84. <i>Ne eat iudex ultra petita partium</i> .....                             | 1270     |
| 85. Zakaz <i>reformationis in peius</i> .....                                  | 1283     |
| 86. <i>Pacta sunt servanda</i> .....                                           | 1293     |
| 87. <i>Rebus sic stantibus</i> .....                                           | 1308     |
| 88. Zakaz nadużycia prawa.....                                                 | 1324     |
| 89. <i>Nulla iniuria est, quae in volentem fiat</i> .....                      | 1342     |
| 90. <i>Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet</i> .....    | 1356     |
| 91. <i>Nullum tributum sine lege</i> .....                                     | 1364     |
| <br>Dekalog dobrego argumentatora ( <i>M. Atienza</i> ) .....                  | <br>1373 |
| Autorzy .....                                                                  | 1377     |
| Contents .....                                                                 | 1381     |
| Summary ( <i>F. Gołba</i> ).....                                               | 1385     |

## 6. Zasada pewności prawa

[1. FORMUŁY ALTERNATYWNE I POKREWNE] Zasada *iuris certi*; Postulat przewidywalności prawa; Zasada bezpieczeństwa prawnego.

[2. ISTOTA] Pewność prawa rozumie się jako wartość realizowaną przez prawo wtedy, gdy budzi ono zaufanie, jest postrzegane jako wiarygodne, zapewnia jednostce poczucie bezpieczeństwa oraz stabilności sytuacji prawnej, w której się znajduje (wyroki TK: z 14.06.2000, P 3/00; z 25.04.2001, K 13/01; z 17.03.2015, K 31/13). Tak rozumiana pewność prawa nie gwarantuje jego niezmienności, ale oznacza przewidywalność działań organów państwa i ich skutków prawnych. Wymóg pewności prawa dotyczy treści prawa (prawo pewne to prawo jasne, precyzyjne, zrozumiałe), sposobu jego stosowania (prawo pewne to prawo stosowane racjonalnie i przewidywalnie) oraz sposobu jego zmiany (prawo pewne to prawo, które nie jest zmieniane arbitralnie na niekorzyść adresatów i w sposób ich zaskakujący). Znaczenie pewności prawa wyjaśnia się za pomocą takich pojęć, jak stabilność i przewidywalność, przy czym pod pojęciem stabilności prawa rozumie się nie tyle jego niezmiennność, ile praktyczną możliwość dostosowania się do zmian prawa. Zasada przewidywalności prawa ma charakter prognostyczny, działając z istoty swej *pro futuro*. Jest ona zatem węższa przedmiotowo w stosunku do zasady pewności prawa, z której wynikają wymogi odnoszące się również do prawa obecnie obowiązującego. Pewność prawa to poza tym pewność uzyskania szybkiej i skutecznej ochrony prawnej (Zieliński 1996: 55).

Choć sama pewność prawa jest wartością formalną, w orzecznictwie wiąże się z nią ponadto postulaty dotyczące treści prawa. Wydaje się nieintuicyjne mówić o realizowaniu zasady pewności prawa przez prawo, które – mimo że urzeczywistnia formalne gwarancje pewności prawa – miałoby treść budzącą w jednostce poczucie niebezpieczeństwa (np. naruszającą poszanowanie godności i wolności czy przewidującą nierówne traktowanie). Pewne zatem jest takie prawo, które budzi zaufanie również ze względu na poszanowanie standardów i aksjologii demokratycznego państwa prawnego (→3). W tym ujęciu pewność – rozumiana tradycyjnie jako zasada formalna – zbliża się jednak pojęciowo do, zawierającej

wymogi materialne dotyczące prawa, zasady bezpieczeństwa prawnego. Pewność rozumie się nie tylko jako wartość, lecz także jako cechę prawa, które tę wartość urzeczywistnia. Używane są też zwroty „postulat pewności prawa” czy „konstytucyjna zasada pewności prawa”. Realizowanie przez prawo wartości pewności prawa stanowi warunek sprawiedliwości (wyroki TK: z 3.11.2006, K 31/06; z 12.05.2015, SK 62/13) i praworządności (Brożek 2011: 23).

Zasada pewności prawa ma zagwarantować jednostce bezpieczeństwo prawne rozumiane jako poczucie stabilności sytuacji prawnej. Bezpieczeństwo prawne określa się jako „pewność przez prawo” (Tobor 1998: 66) i „pewność rozpatrywana z punktu widzenia ochrony praw jednostki” (WDS: 95). W literaturze zauważa się, że „pewność prawa powinna być rozumiana formalnie jako możliwość przewidywania skutków swoich zachowań przez obywatela, natomiast bezpieczeństwo prawne oprócz pewności prawa winno obejmować również elementy materialne, jak np. minimum socjalne dla każdego obywatela” (Spyra 2006: 192). Znaczenie zasady pewności prawa dla obywatela dobrze objaśnia metafora pułapki: prawo należy tak stanowić i stosować, aby „nie stawało się ono swoistą pułapką dla obywatela i aby mógł on układać swoje sprawy w zaufaniu, iż nie naraża się na prawne skutki, których nie mógł przewidzieć w momencie podejmowania decyzji i działań oraz w przekonaniu, iż jego działania podejmowane zgodnie z obowiązującym prawem będą także w przyszłości uznawane przez porządek prawny” (orzeczenie TK z 24.05.1994, K 1/94; zob. też wyroki TK: z 14.06.2000, P 3/00; z 14.11.2000, K 7/00). Pewność prawa oznacza ponadto, że „przyjmowane przez ustawodawcę nowe unormowania nie mogą zaskakiwać ich adresatów, którzy powinni mieć czas na dostosowanie się do zmienionych regulacji i spokojne podjęcie decyzji co do dalszego postępowania” (wyrok TK z 7.02.2001, K 27/00). Pewność prawa stanowi zatem gwarancję lojalności wszystkich władz państwowych wobec jednostki.

Pewność prawa i związane z nią bezpieczeństwo prawne nie są dla jednostki celem samym w sobie, lecz umożliwiają lub ułatwiają korzystanie przez nią z przyśługujących jej praw i wolności. Niepewność i związany z nią brak bezpieczeństwa prawnego często skutecznie zniechęcają jednostkę do działania, np. do podejmowania ryzykownej z istoty działalności gospodarczej.

[3. UZASADNIENIE] Zasada pewności prawa jest toposem prawnym, choć niewyrażonym bezpośrednio w przepisach prawa. Jej pośrednią podstawę normatywną stanowi art. 2 Konstytucji RP, statuujący zasadę demokratycznego państwa prawnego (→3). W ustawodawstwie zwykłym źródłami pewności prawa są również zasada prowadzenia postępowania w sposób budzący zaufanie jego uczestników do władzy publicznej (art. 8 § 1 kpa) oraz zasada rozstrzygania spraw zgodnie

z utrwaloną praktyką (art. 8 § 2 kpa). Obie trzeba odczytywać jako elementy zasady pewności prawa.

Omawiany topos uzasadniają argumenty analityczne, aksjologiczne, tetyczne, utylitarne, a nawet moralne (Nowacki 2003: 102n). Analityczne uzasadnienie pewności prawa opiera się na tezie o istnieniu koniecznego związku pojęciowego między prawem a jego pewnością (Bertea 2008: 26). Uzasadnienie to można odnaleźć w poglądach m.in. Gustava Radbrucha oraz Lona L. Fullera. Ten pierwszy pewność i związane z nią bezpieczeństwo prawne traktował jako komponenty idei prawa, obok sprawiedliwości i celowości (FPRad: 79n). Fuller z kolei twierdził, że podstawą prawa jest jego „wewnętrzna moralność”, którą zapewnia osiem warunków gwarantujących pewność prawa: ogólność, promulgacja, prospektywność, jasność, niesprzeczność, niedomaganie się niemożliwości, względna trwałość w czasie, zgodność między działaniem urzędowym a ustanowionym prawem (MPFul: 74n). Uzasadnienie tetyczne omawianego toposu polega na tym, że „prawo powinno charakteryzować się pewnością, ponieważ nakazują to przepisy prawa. [...] [J]est to uzasadnienie tetyczne w wersji słabej, ponieważ wyżej wyartykułowany nakaz wywodzony jest z przepisów, które zawierają odesłanie pozasystemowe (pozatekstowe)” (Filipczyk 2013: 31). Jeśli chodzi o aksjologiczne, etyczne i moralne uzasadnienie pewności prawa, to wskazuje się, że omawiana zasada ma służyć temu, by „państwo w stosunku do obywatela zachowywało pewne reguły uczciwości” (Oniszczyk 2000: 47; Filipczyk 2013: 30). Dodatkowo zauważa się, że pozytywizacja (w tym konstytucjonalizacja) nakazu pewności prawa „jest przejawem inkorporowania przez prawo podstawowych standardów moralnych” (Filipczyk 2013: 63) oraz że na pewność prawa składa się akceptowalność moralna prawa (Aarnio 1987: 11; por. Kosielińska-Grabowska 2015a: 120). Podnosi się też, że u podstaw aksjologicznych zasady pewności prawa leżą ochrona godności ludzkiej (Dziewulska-Gaj 2014: 139) oraz „pewność uzyskania szybkiej i skutecznej ochrony prawnej” (Zieliński 1996: 55). Uzasadnienie utylitarne pewności prawa pozwala na stwierdzenie, że jej cel stanowi zagwarantowanie jednostce wolności od ingerencji państwa i ochrony przed arbitralnością władzy (wolność negatywna), co z kolei umożliwia realizację dalszych celów, do których jednostka chce dążyć (wolność pozytywna) (Filipczyk 2013: 31; Tobor 1998: 66n). Tym samym pewność prawa gwarantuje pewną koordynację zachowań jednostek w obrocie prawnym i stosunkach społecznych (Bertea 2008: 26). Podnosi się nawet, że jest ona czynnikiem „umacniającym spokój i ład społeczny, kształtującym [...] pożądane zwyczaje i zasady moralne” (Zieliński 1996: 44; Cendrowicz 2012: 34).

Zasadę pewności prawa uważa się za komponent zasady demokratycznego państwa prawnego oraz zasad z niej wynikających, tj. zasady ochrony zaufania do

państwa i prawa (→4) oraz zasady lojalności państwa wobec obywatela. Z jednej strony przyjmuje się, że te ostatnie opierają się na pewności prawa, co oznaczałoby, że pewność prawa ma względem nich charakter pierwotny. Z drugiej strony podkreśla się, że zasada pewności prawa wywodzi się z zasady zaufania i zasady lojalności, a zatem względem nich jest zasadą pochodną (por. szerzej Jackowski 2008: 13n; wyroki TK: z 6.07.2004, P 14/03; z 4.06.2013, P 43/11; z 12.05.2015, P 46/13).

Zasada pewności prawa leży u podstaw zasad prawidłowej legislacji wywodzonych z art. 2 Konstytucji RP (PPKGar: 78; uchwała NSA z 12.03.2001, OPS 14/00). Prawo pewne to prawo „formułowane w sposób precyzyjny, jasny, komunikatywny oraz poprawny pod względem językowym” (wyrok TK z 17.03.2015, K 31/13). W warunkiem pewności prawa w ujęciu formalnym jest jego jawność, uzależniona z kolei od sposobu jego należytego urzędowego ogłoszenia (Gizbert-Studnicki 2009: 10–11). Jawność w tym pierwszym – promulgacyjnym – aspekcie wymaga powszechnej dostępności organu promulgacyjnego oraz transparentności prac legislacyjnych (Zieliński 1996: 45). Jasność z kolei to brak wątpliwości co do kwalifikacji prawnej danych zdarzeń, co do zakresu zastosowania normy oraz co do relacji między poszczególnymi normami (Wróblewski 1988: 6n). Określoność prawa ogranicza swobodę organów państwa w jego interpretacji i arbitralność w jego stosowaniu (Wronkowska 1976: 25; Kosielińska-Grabowska 2005: 186; wyrok TK z 24.02.2001, K 28/02). Wyjaśniając relacje między zasadą pewności prawa a zasadami prawidłowej legislacji, TK stwierdził: „[z]asada zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa nie jest tożsama z zasadą poprawnej legislacji, mimo że obie służą osiągnięciu pewności prawa, która jest konstytucyjną wartością. [...] Niezgodność z zasadą poprawnej legislacji co do zasady pociąga za sobą naruszenie zasady lojalności. Niemniej jednak niezgodność z zasadą lojalności nie pociąga za sobą automatycznie niezgodności z zasadą poprawnej legislacji. Nie każde naruszenie zaufania obywatela do państwa i stanowionego przez nie prawa polega na uchybieniu określoności prawa” (wyroki TK: z 19.05.2011, K 20/09; z 4.06.2013, P 43/11).

Pewność prawa stanowi komponent trzech innych zasad wywodzonych z art. 2 Konstytucji RP „za pośrednictwem” zasady zaufania jednostki do państwa i prawa, a mianowicie zasad ochrony praw nabytych (→5), ochrony ekspektatywy maksymalnie ukształtowanej oraz ochrony interesów w toku (Sokolewicz, Zubik 2016: 112; wyroki TK: z 29.01.1992, K 15/91; z 13.03.2006, P 8/05; z 4.04.2006, K 11/04). Zasady te mają gwarantować jednostce stabilność sytuacji, w której się znajduje, ochronę praw, które nabyła lub na nabycie których oczekuje, a także ochronę podjętych przez nią działań rozciągniętych w czasie, objętych przepisami wyznaczającymi określony horyzont czasowy. W razie zmiany prawa zasady te wymagają ustanowienia regulacji przejściowych uwzględniających sytuację osób,

do których znajdują zastosowanie. Wszystkie trzy wspomniane zasady gwarantują zatem pewność prawa osobom znajdującym się w ściśle określonych warunkach uzasadniających objęcie ich działaniem tych zasad. Każdej z tych osób zapewnia się to, że „regulacja prawna nie zostanie zmieniona na jej niekorzyść w sposób arbitralny” (wyrok TK z 12.05.2015, SK 62/13).

Pewność prawa leży również u podstaw dwóch innych zasad wywodzonych z art. 2 Konstytucji RP, a mianowicie zakazu wstecznego działania prawa oraz nakazu wprowadzania zmian w prawie z uwzględnieniem odpowiedniej *vacationis legis*. Zasada *lex retro non agit* (→8) zakazuje stosowania regulacji prawnej pogarszającej sytuację prawną jednostki do zdarzeń, które nastąpiły przed jej wejściem w życie (wyroki TK: z 15.10.2008, P 32/06; z 12.05.2015, SK 62/13). Z kolei odpowiednia *vacatio legis* ma dać adresatom prawa czas na zapoznanie się z nowym prawem oraz dostosowanie do niego dalszych działań (wyroki TK: z 15.12.1997, K 13/97; z 4.01.2000, K 18/99). Podobną funkcję dostosowawczą mogą pełnić przepisy wprowadzające i przejściowe (Zieliński 1996: 54).

Pewność prawa obejmuje też pewność treści decyzji stosowania prawa, zależącej od przewidywalności możliwych sposobów rozumienia norm prawnych, a w szczególności przewidywalności ocen interpretacyjnych (WDS: 104). Realizacji pewności prawa w tym aspekcie służą przejrzystość i poprawność rozumowania sędziowskiego, które może mieć charakter sylogistyczny lub argumentacyjny (Kosielińska-Grabowska 2005: 187; Filipczyk 2013: 64n). Model sylogistyczny jest krytykowany za „redukcjonizm przesłanek interpretacyjnych”, tj. ich programowe ograniczenie do bezpośrednio nawiązujących do tekstu ustawy (Matczak 2007: 15; Filipczyk 2013: 66). Zagroza to postulatowi sprawiedliwości prawa, rodząc ryzyko nadmiernego formalizmu i pomijania aksjologii konstytucyjnej. Z kolei w modelu argumentacyjnym pewność prawa dotyczy nie tyle treści rozstrzygnięcia, ile procedury jego podjęcia. Wymóg pewności odnosi się zatem do przyjętych zasad dyskursu – racjonalności i uczciwości w poszukiwaniu rozstrzygnięcia wykluczającego arbitralność podjętej decyzji (Bertea 2008: 39). Pewność prawa w sferze jego stosowania na podstawie modelu argumentacyjnego wymaga zapewnienia jednolitości orzecznictwa sądowego. Osiągnięciu tego celu służą ujednolicenie zasad wykładni prawa oraz wprowadzenie stosownych rozwiązań instytucjonalnych, takich jak uchwały SN rozstrzygające wątpliwości prawne lub rozbieżności w orzecznictwie sądowym albo orzeczenia TK wskazujące zgodną z Konstytucją RP wykładnię przepisu (Kosielińska-Grabowska 2005: 194n; Czech 2012: 25; Leszczyński 2013: 296–297). Jak bowiem podkreśla TK, na pewność prawa „składa się również sposób interpretacji prawa w procesie jego stosowania. Jeżeli zatem na gruncie niezmienionych przepisów prawa utrwaliła się określona ich wykładnia,

pozwalająca przewidywać przyszłe rozstrzygnięcia organów administracyjnych, to nagła i niezapowiedziana zmiana tej wykładni godzi w bezpieczeństwo prawne obywatela (innych podmiotów prawa), tworzy dla nich swoistą pułapkę i naraża na konsekwencje niemożliwe do przewidzenia w chwili podejmowania określonych przedsięwzięć” (wyrok TK z 21.12.1999, K 22/99). Tak rozumiana pewność prawa może jednak pozostawać w konflikcie z zasadą sprawiedliwości (→11), gdyż „o ile [...] pewność ukierunkowana jest na jednolitość jego stosowania, o tyle sprawiedliwość wymaga uwzględniania szczególnych okoliczności konkretnej sprawy i niekiedy wprowadzania wyjątków od jednolitej zasady” (Berteau 2008: 42). Realizacji zasady pewności prawa sprzyja też hierarchiczna budowa systemu sądownictwa. Wyroki sądów wyższej instancji determinują sposób orzekania przez sądy niższej instancji niezależnie od tego, czy dla tych ostatnich są prawnie wiążące (Wesołowska 2009: 211).

[4. RODOWÓD I EWOLUCJA] Przekonanie, że prawo musi być pewne, by obowiązywać, pojawiło się już w starożytności. Myśl tę wyrażały paremie rzymskie: *ubi ius incertum, ibi ius nullum* (gdzie prawo niepewne, tam nie ma prawa) oraz *lex incerta non est lex* (prawo niepewne nie jest prawem). O *certa iura* pisał wprost Ciceron w *De inventione* [2.22,67]. Postulat ten legł u podstaw najważniejszych kodyfikacji prawa rzymskiego (od Ustawy XII tablic do Digestów Justyniana i edyktu Hadrianusa) oraz zbiorów konstytucji cesarskich (*Codex Gregorianus*, *Hermogenianus* i *Theodesianus*). W praktyce pewność prawa nie była wszakże w starożytnym Rzymie gwarantowana w takim stopniu, jakiego obecnie oczekujemy. Prawo rzymskie było bowiem zorientowane na kazuistykę, w dużym stopniu nieskodyfikowane i niedostępne dla większości społeczeństwa. W literaturze podkreśla się wszakże szczególną rolę, jaką w ochronie pewności prawa odgrywali juryści – posiadając dobrą znajomość prawa, stali na straży rzymskiego tradycjonalizmu (Litewski 2001: 19).

W późniejszym okresie postulat pewności prawa stanowił rację (zazwyczaj niewyrażoną wprost) wprowadzenia wielu instrumentów prawnych, takich jak: proces formułkowy, anglosaska doktryna *stare decisis*, związana ocena dowodów w procesie średniowiecznym, kazuistyczna metoda redagowania przepisów prawnych przed okresem wielkich kodyfikacji nowożytnych (Wojciechowski 2010: 559). Wyrazem dążenia do osiągnięcia pewności prawa charakterystycznym dla wczesnych etapów rozwoju prawa, w tym dla okresu średniowiecza, były same spisy prawa (Maciejewski 2000: 506). Jednocześnie pewność prawa realizowano przez wprowadzanie gwarancji podstawowych praw i wolności jednostki, proporcjonalnie ograniczając arbitralną władzę monarszą. Gwarancje takie można odnaleźć nawet w monarchii absolutnej; to choćby prawa fundamentalne w monarchii francuskiej

(Maciejewski 2000: 440). W późniejszym czasie ideę związania władcy i państwa przyjętymi w kodeksach normami wyrażała koncepcja rządów prawa. Zarówno w bazującej na filozofii politycznej Johna Locke’a myśli anglosaskiej, jak i w opartej na filozofii Immanuela Kanta tradycji niemieckiej fundamentem praworządności stały się powszechność, pewność, dostępność i przewidywalność prawa (MacCormick 1984; Tuleja 2016: 219).

Istotnym krokiem w dążeniu do realizacji postulatu pewności były działania kodyfikacyjne (Płaza 2002: 17–18). Wcześniej dominowały bowiem chaos w systemie źródeł prawa, partykularyzm, zagmatwanie i niejasność dotycząca treści prawa, które w przeważającej mierze miało charakter zwyczajowy (Sójka-Zielińska 2005: 73). U schyłku XVIII w. postulat pewności prawa legł u podstaw nowożytnych kodeksów karnych (Leopoldiny, Józefiny, Landrechtu Pruskiego) oraz francuskiej Deklaracji praw człowieka i obywatela. Tym samym pewność prawa stała się gwarancją ochrony praw i wolności jednostki w relacjach z państwem, ale i głównym obowiązkiem państwa. Immanuel Kant sprowadzał rolę państwa do „celu prawnego” rozumianego jako tworzenie prawa i czuwanie nad jego przestrzeganiem. Dlatego też „wyłącznym zadaniem państwa prawa było zapewnienie «bezpieczeństwa prawnego» (*Rechtssicherheit*)” (Dziadzio 2005: 180). Bezpieczeństwo prawne było również istotnym elementem koncepcji państwa prawa Roberta von Mohla, a jednym ze sposobów jego osiągnięcia miało być oparcie władzy na konstytucji (Dziadzio 2005: 181). Oczekiwania, jakie wiązano ze skodyfikowaniem prawa, czyli przede wszystkim stworzenie prostego, spójnego i zupełnego systemu, przetrwały także w wizjach XIX-wiecznych pozytywistów prawniczych: Johna Austina i Rudolfa von Jheringa (Wojciechowski 2014: 111).

W polskim porządku prawnym zasada pewności prawa zyskała podstawę normatywną w 1989 r., kiedy to znowelizowano art. 1 Konstytucji PRL, zapisując w nim zasadę demokratycznego państwa prawnego. Z tej właśnie zasady, o czym wcześniej wspomniano, zasada pewności prawa jest wywodzona po dziś dzień. Warto jednak zauważyć, że TK jeszcze przed transformacją polityczną zwracał uwagę na aksjologicznoprawny wymiar pewności prawa. W orzeczeniu z 30.11.1988, K 1/88, stwierdził bowiem: „Jedną z wartości pochodnych (obok takich jak sprawiedliwość społeczna, równość praw, humanizm i demokratyzm prawa), związanych z interesami i wolą ludu, którą ma urzeczywistniać prawo, jest bez wątpienia wymóg społecznej stabilności (trwałości) praw gwarantowanych przez ustawy i związanego z nim bezpieczeństwa prawnego obywateli”.

[5. PRZYKŁADY ZASTOSOWANIA] Topos pewności prawa jest często stosowany przez TK i sądy zarówno w kontekście uzasadnienia konkretnego rozstrzyg-

nięcia interpretacyjnego, jak i w celu wzmocnienia uzasadnienia innej zasady prawnej. W orzecznictwie sądowym podejmowano próby zdefiniowania pojęcia pewności prawa oraz jego wykorzystania do rozstrzygania różnych problemów teoretyczno- i dogmatycznoprawnych.

Trybunał Konstytucyjny z reguły definiował zasadę pewności prawa jako tę leżącą u podstaw innych zasad konstytucyjnych. Podkreślał, że „zasada zaufania społeczności lokalnej jednostki samorządu terytorialnego do państwa i stanowionego przez nie prawa, analogicznie do zasady zaufania obywateli do państwa i stanowionego przez nie prawa w ogólności, opiera się na pewności prawa, a więc takim zespole cech przysługujących prawu, które zapewniają bezpieczeństwo prawne oraz umożliwiają jednostkom samorządu terytorialnego decydowanie o swoim postępowaniu na podstawie pełnej znajomości treści obowiązującego tekstu prawnego oraz przesłanek działania organów państwowych i konsekwencji prawnych, jakie ich działania mogą wywołać” (wyroki TK: z 13.01.2013, K 14/11; z 10.03.2015, K 29/13). Trybunał wielokrotnie zwracał również uwagę na to, że zasada pewności prawa nie ma charakteru absolutnego i może być ograniczana. Podkreślał, że usuwanie skutków niekonstytucyjnego aktu prawnego przez wzruszenie rozstrzygnięcia wydanego na jego podstawie musi „stanowić kompromis z innymi wymaganiami państwa prawa. Wiąże się to z koniecznością odpowiedniego ważenia racji pomiędzy założeniem, że w państwie prawa nie powinno się konserwować skutków stosowania niekonstytucyjnego przepisu, a zasadą pewności i bezpieczeństwa prawnego, która zakłada poszanowanie trwałości prawomocnych wyroków sądowych i ostatecznych decyzji administracyjnych orzekających o prawach i obowiązках stron” (wyrok TK z 24.11.2009, SK 36/07).

W orzecznictwie sądowym topos pewności prawa najczęściej był stosowany dla uzasadnienia poglądu o potrzebie ochrony trwałości decyzji administracyjnych. W wyroku z 17.04.1997, III RN 12/97, SN stwierdził, że decyzja stanowiąca „podstawę wydanego pozwolenia na budowę w dalszym toku tego postępowania nie wygasa w razie uchwalenia lub zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego [...]. Wzmocniona ochrona prawna uzasadniona jest w takim wypadku nie tylko ze względu na ochronę własności, ale wynika także z potrzeby stworzenia gwarancji ochrony pewności prawa i zaufania obywateli do działań Państwa i administracji publicznej”. Z kolei w wyroku z 18.11.2014, II UK 559/13, SN podkreślił, że „[w] odniesieniu do decyzji administracyjnych pewność prawa wymaga, aby dopuszczalność weryfikacji mocy obowiązującej decyzji została ograniczona pod względem szczegółowych przesłanek oraz czasu ich stosowania”. Podobny pogląd zaprezentował NSA w wyroku z 6.08.2013, II FSK 2530/11, stwierdzając, że „[e]fektywność funkcji kontrolnej sądownictwa administracyjnego w zestawieniu z zasadą

sprawiedliwości społecznej wyrażoną w art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz zasadą pewności prawa wymaga, aby konsekwencją prawną stwierdzenia przez sąd administracyjny, że doszło do bezprawnego w świetle art. 239b § 1 i 2 op nadania decyzji podatkowej organu pierwszej instancji rygору natychmiastowej wykonalności, co spowodowało dalej bezprawne wszczęcie postępowania egzekucyjnego, był w danej sprawie brak przerwania biegu przedawnienia zobowiązania podatkowego na podstawie art. 70 § 4 op”. Z kolei w uchwale z 17.07.2013, III CZP 46/13, SN stwierdził, że wymóg zapewnienia „stosownego okresu na zniesienie określonego sądu lub wdrożenie reformy sądownictwa likwidującej kilkadziesiąt sądów, pozwalającego także na rozpoznanie ewentualnych odwołań”, sprzyja „stabilności organizacji wymiaru sprawiedliwości, gwarantującej pewność prawa i zaufanie obywateli do sądu”.

W orzecznictwie europejskim topos pewności często wzmacnia argumentację sądu. W wyroku z 30.09.2003, *Gerhard Köbler przeciwko Austrii*, C-224/01, TSUE zwrócił uwagę na to, że ustalając odpowiedzialność państwa za szkody spowodowane orzeczeniem naruszającym normę prawa wspólnotowego, należy wziąć pod uwagę m.in. słuszne wymagania co do pewności prawa. Stwierdził, że właśnie z uwagi na potrzebę ochrony pewności prawa państwo może ponieść odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną orzeczeniem sądowym jedynie wtedy, gdy sąd naruszył prawo w sposób oczywisty, w przypadku bowiem wykonywania władzy dyskrejonalnej niezbędny jest pewien margines błędu, którego popełnienie nie może rodzić odpowiedzialności odszkodowawczej państwa. W swoim orzecznictwie TSUE podkreśla, że pewność prawa wymaga zagwarantowania osobom zainteresowanym możliwości zapoznania się z treścią aktów prawa wspólnotowego, co z kolei rodzi konieczność ich promulgacji w języku urzędowym państwa członkowskiego UE (zob. wyroki TSUE: z 26.11.1998, C-370/96; z 8.11.2001, C-228/99; z 11.12.2007, C-161/06).

Duże wątpliwości rodzą natomiast te wypowiedzi orzecznicze, w których zasada pewności jest absolutyzowana. Jako przykład w tym zakresie można przywołać postanowienie SN z 3.10.2012, III UZ 25/12; stwierdzono w nim, że „pewność i stabilność porządku prawnego jest traktowana jako wartość silniejsza od wartości, jaką stanowi nakaz równego traktowania podmiotów znajdujących się w podobnych sytuacjach”. Tymczasem kolizji między zasadą pewności prawa a jakąkolwiek inną zasadą konstytucyjną, w tym zasadą równego traktowania, nie da się rozstrzygnąć *a priori* na korzyść tej pierwszej. Rozstrzygnięcie tej kolizji wymaga bowiem zawsze wyważenia obu zasad *in concreto*.

[6. CHARAKTERYSTYKA] W literaturze i orzecznictwie pewność prawa określa się jako zasadę, wartość lub postulat (Filipczyk 2013: 22n; wyroki TK: z 4.06.2013,

P 43/11; z 17.03.2015, K 31/13) oraz jako zespół cech przysługujących prawu, zapewniających jednostce bezpieczeństwo prawne (Zieliński 1996: 45). Rozpatrywana w kategoriach aksjologicznych pewność może być zaliczona do kategorii wartości formalnych prawa (TPZ: 134), ale również do kategorii wartości merytorycznych, gdyż „oznacza także zaufanie, iż prawo odpowiada interesom obywateli i interesowi społecznemu, że jest zgodne ze standardami demokratycznego państwa prawnego, że wykorzystuje szanse, by być «za» obywatelem, a nie «przeciw» niemu” (Zieliński 1996: 55).

Pewność prawa to topos konstytucyjny łączący elementy proceduralne i materialne. Elementy proceduralne odnajdujemy w tych wymogach wynikających z zasady pewności prawa, które dotyczą przewidywalności procesu stanowienia prawa i procesu jego stosowania, a elementy materialne – w tych, które dotyczą przewidywalności treści prawa i opartych na nich decyzji. Omawiana zasada może być stosowana zarówno jako topos pozytywny dla uzasadnienia wyroku sądzającego i skazującego, jak i jako topos negatywny dla uzasadnienia orzeczenia oddalającego lub uniewinniającego.

Pewność prawa jest zasadą, nie zaś regułą, stąd dopuszcza się realizowanie jej w różnym stopniu (zob. Wojciechowski 2014: 40–41, 115; wyrok TK z 24.11.2009, SK 36/07). Zasada pewności prawa nie ma zatem charakteru absolutnego i może doznawać ograniczeń z uwagi na potrzebę ochrony innych zasad i leżących u ich podstaw wartości. Wprowadzenie tych ograniczeń wymaga wyważenia zasady pewności prawa z owymi innymi zasadami wyrażającymi takie wartości, jak zaufanie obywatela do państwa, lojalność państwa wobec obywatela, przewidywalność działania państwa, bezpieczeństwo prawne.

W literaturze podnosi się, że pojęcie pewności prawa nie jest autonomiczne pod względem założeń teoretycznoprawnych, lecz jego treść zawsze wyznacza koncepcja prawa (Berteau 2008: 27, por. też Kosielińska-Grabowska 2015b). W ujęciach pozytywistycznych, kładących nacisk na systemowe obowiązywanie prawa, przeważać będzie formalne ujęcie pewności prawa, natomiast w ujęciach niepozytywistycznych, np. prawnonaturalnych, bardziej otwartych na rolę aksjologii i moralności w obowiązywaniu prawa – ujęcie materialne pewności prawa (Kosielińska-Grabowska 2015a: 116).

W literaturze teoretycznoprawnej wskazuje się na istnienie różnych rodzajów pewności prawa (por. Kosielińska-Grabowska 2015b). Aleksander Peczenik różnił formalną pewność prawa, rozumianą jako jego przewidywalność, oraz materialną pewność prawa, wiązaną z moralną akceptowalnością decyzji (Peczenik 1998: 230n). Zadaniem podmiotu stosującego prawo jest znalezienie kompromisu pomiędzy przewidywalnością rozstrzygnięcia a jego moralną akceptowalnością

(Wojciechowski 2014: 30). Aulis Aarnio z kolei wyróżniał pewność formalną, rozumianą jako unikanie arbitralności i przewidywalność prawa, pewność treściową, definiowaną jako aksjologiczną akceptowalność prawa, oraz pewność faktyczną, utożsamianą ze skutecznością prawa (Kosielińska-Grabowska 2015a: 115). Jerzy Wróblewski proponował zaś odróżnienie pewności obiektywnej i subiektywnej (WDS: 94n). Pierwszą z nich rozumiał jako przewidywalność wydania decyzji, jej treści oraz skutków, drugą – jako przekonanie podmiotu dotyczące sposobu stosowania obowiązującego prawa. Maciej Wojciechowski rozróżnia pewność wertykalną, będącą głównym przedmiotem zainteresowania nauki prawa i dotyczącą relacji między jednostką a państwem, oraz pewność horyzontalną, znajdującą zastosowanie w relacjach między jednostkami (Wojciechowski 2014: 32–33). Bartosz Brożek, wykorzystując ideę stabilności strukturalnej, wyróżnia pewność komunikacyjną, kwalifikacyjną i dynamiczną prawa. Prawo jest komunikacyjnie pewne, gdy „niewielka zmiana po stronie nadawcy jakiegoś komunikatu w języku prawnym lub prawniczym powoduje również niewielkie zmiany w odbiorze tego komunikatu” (Brożek 2011: 24–25). Pewność prawa w sensie kwalifikacyjnym zachodzi wówczas, gdy „niewielkie zmiany w stanie faktycznym nie powodują znacznych zmian w kwalifikacji prawnej danego zachowania” (Brożek 2011: 25). W sensie dynamicznym można zaś mówić o pewności prawa, kiedy „niewielkie zmiany legislacyjne nie pociągają za sobą znacznych zmian w stosunkach społecznych w ogólności i praktyce prawniczej w szczególności” (Brożek 2011: 25). Brożek zwraca także uwagę na powiązania między tymi trzema kategoriami pewności prawa: pewność dynamiczna zakłada pewność kwalifikacyjną, a ta – pewność komunikacyjną prawa.

W literaturze wyróżnia się ponadto pragmatyczną i apragmatyczną pewność interpretacji prawa. Pierwsza dotyczy procesu wykładni i czynności, które na ten proces się składają, zaś druga – zdeterminowania rezultatu wykładni. Pewność apragmatyczna interpretacji zależy nie tylko od brzmienia wykładanego przepisu, ale też od uwarunkowań interpretatora, w tym jego znajomości języka, technik prawodawczych, kultury prawnej itp. Między tymi dwoma aspektami pewności interpretacji zachodzi zależność polegająca na tym, że ustawodawca może – uwzględniając znajomość powszechnie stosowanych dyrektyw wykładni – tak sformułować przepis prawny, by rezultaty wykładni uzyskiwane przez adresata normy prawnej posługującego się językiem ogólnym odpowiadały treści normy zamierzonej przez daną regulację (Kosielińska-Grabowska 2016: 415n). Innym instrumentem zapewnienia pewności prawa w tym sensie jest instytucjonalne zapewnienie jednostkom możliwości faktycznego rozumienia treści prawa (por. Gizbert-Studnicki 2009: 18).

[7. KRYTYKA] Tezę, zgodnie z którą pewność to cecha definiująca prawo, trudno obronić. Obecnie prawo jest bowiem tworzone w nadmiarze, pośpiesznie i często bez respektowania zasad prawidłowej legislacji. Prawo nierealizujące wymogu pewności nie przestaje jednak być prawem. To zaś prowadzi do wniosku, że pewność to cecha pożądana prawa, choć nie je definiująca.

Jeśli zakwalifikujemy pewność do tzw. zasad ogólnych systemu i wskażemy na jej ścisły związek z innymi zasadami i regułami państwa prawa – np. *lex retro non agit* (→8), ochrony praw słusznie nabytych (→5), wyłączności ustawy, ogłaszania prawa (→7) czy określoności przepisów (→23) – to może pojawić się wątpliwość co do tego, czy posiada ona jakąkolwiek autonomiczną treść.

Warto również zauważyć, że obiektywnie niemożliwa – i niepożądana – jest całkowita pewność prawa. Ogólność i otwartość tekstowa pojęć występujących w aktach i decyzjach prawnych powodują, że niepewność co do treści prawa i praktyki jego stosowania jest wpisana w istotę prawa (Hart 1994: 128). Co więcej, absolutna precyzyjność i określoność wykluczałaby elastyczność prawa, prowadząc do jego skostnienia i zdezaktualizowania się. Stąd w doktrynie wskazuje się, że „posługiwanie się przez ustawodawcę klauzulami generalnymi stanowi wyraz dążenia do pogodzenia dwóch wykluczających się postulatów: z jednej strony pewności i stałości prawa oraz z drugiej – adekwatności prawa do zmieniających się stosunków społecznych” (Jelonek-Jarco 2016: 82).

W literaturze pojawiają się głosy krytyki pod adresem samej nazwy omawianego toposu. Wskazuje się bowiem, że przymiot pewności może odnosić się do podmiotu poznania, jego sytuacji czy stanu świadomości, natomiast nie przysługuje prawu, będącemu przedmiotem (Kiełb 2011: 60). „Pewność prawa” należałoby zatem rozumieć jedynie jako pewną metaforę czy skrót myślowy. Proponuje się ponadto zastępowanie tego pojęcia pojęciem zaufania do prawa jako lepiej oddającym to, co prawnicy mają na myśli, stosując omawiany topos (Wojciechowski 2010: 567).

[8. REKOMENDACJA/WSKAZÓWKI] Topos pewności prawa może być wykorzystywany na różnych polach argumentacji prawniczej. Warto sięgać po niego w dyskursie dotyczącym procesu stanowienia prawa i jego stosowania oraz jakości prawa i zasadności przyjmowanych w prawie rozwiązań. Pewność prawa to wartość szczególnie pożądana w demokratycznym państwie prawa, dlatego obowiązkiem władz publicznych jest nieustanne dążenie do jej zagwarantowania w jak największym stopniu. Stopień realizacji zasad pewności prawa powinien być tym wyższy, im bardziej państwo ingeruje w podstawowe prawa i wolności jednostki (Wesołowska 2009: 210). Wysoki stopień pewności prawa warunkuje bowiem zaufanie obywateli do państwa i stanowionego przez nie prawa, dając poczucie ochrony

i bezpieczeństwa prawnego. O ile poziom pewności osiągnięty na płaszczyźnie prawa wewnętrznego poszczególnych państw wydaje się satysfakcjonujący, o tyle wiele do życzenia pozostawiają uregulowania prawa międzynarodowego (Wojciechowski 2010: 569).

[9. ARGUMENTY POWIĄZANE] Zasada demokratycznego państwa prawnego (→3); Zasada ochrony zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa (→4); Zasada ochrony praw słuszenie nabytych (→5); *Lex retro non agit* (→8); Nakaz określoności przepisów prawa (→23); *Impossibilium nulla obligatio* (→39); Argument *a fortiori* (→66); *Pacta sunt servanda* (→86).

[LITERATURA] A. Aarnio (1987), O racjonalnej akceptowalności. Kilka uwag o uzasadnieniu prawnym, tłum. M. Zirk-Sadowski, SPE XXXIX, 9–12; S. Bertea (2008), Towards a New Paradigm of Legal Certainty, Lgpr II/1, 26–45; B. Brożek (2011), Pewność prawa jako stabilność strukturalna, FP 6, 23–29; D. Cendrowicz (2012), Pewność prawa w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, ATDP 3, 29–54; M. Czech (2012), Pewność prawa a praktyka jego interpretacji, w: D. Gil i in. (red.), Współczesne problemy wymiaru sprawiedliwości, Lublin, 21–27; A. Dziadzio (2005), Koncepcja państwa prawa w XIX wieku – idea i rzeczywistość, CzPH LVII, 177–201; I. Dziwulska-Gaj (2014), Spojrzenie na zasadę określoności w kontekście jej źródeł, SPP 2, 131–153; H. Filipczyk (2013), Postulat pewności prawa w wykładni operatywnej prawa podatkowego, Warszawa; T. Gizbert-Studnicki (2009), Postulat jasności i zrozumiałości tekstów prawnych a dostęp do prawa, w: A. Mróz, A. Niewiadomski, M. Pawelec (red.), Prawo i język, Warszawa, 9–18; J. Habermas (1992), Between Facts and Norms, tłum. W. Rehg, Cambridge; H.L.A. Hart (1994), The Concept of Law, wyd. 2, Oxford; B. Jelonek-Jarco (2016), Artykuł 5 kc a pewność prawa, w: B. Jelonek-Jarco, R. Kos, J. Zawadzka (red.), *Usus magister est optimus*. Rozprawy prawnicze oferowane profesorowi Andrzejowi Kubasowi, Warszawa, 79–90; M. Kiełb (2011), Pewność prawa vs. nieokreśloność prawa, FP 3, 57–68; A. Kluczevska-Rupka (2014), Zasada pewności prawa w działaniu administracji Unii Europejskiej oraz jako zasada ogólna prawa Unii Europejskiej, SPP 1, 159–180; M. Kordela (2016), Pewność prawa jako wartość konstytucyjna, w: M. Smolak (red.), Wykładnia konstytucji. Aktualne problemy i tendencje, Warszawa, 149–160; U. Kosielińska-Grabowska (2005), Pewność w sferze stosowania prawa – kilka uwag, w: S. Wronkowska (red.), Polska kultura prawna a proces integracji europejskiej, Kraków, 185–196; *taż* (2013), Pewność systemu prawa w kontekście systemu prawa europejskiego. Studium teoretycznoprawne, ESSG 3, 69–89; *taż* (2015a), Oczekiwanie pewności prawa w zakresie jego stanowienia oraz stosowania, w: P. Banasik (red.), Wymiar sprawiedliwości w dobie oczekiwań społecznych, cz. I: Prawo, Warszawa, 111–128; *taż* (2015b), Pewność prawa. Filozoficznoprawna analiza pojęcia i jej implikacje dla wymiaru sprawiedliwości oraz budowania jego wartości, w: P. Banasik (red.), Budowa wartości wymiaru sprawiedliwości. Wymiar prawny, zarządczy i ekonomiczny, Gdynia, 116–133; *taż* (2016), Przewidywalność treści prawa czyli pragmatyczna pewność interpretacji tekstu prawnego jako element bezpieczeństwa prawnego, w: A. Piędel, J. Pomiankiewicz, A. Żebrowski (red.), Współczesne aspekty bezpieczeństwa państwa, Nisko, 412–420; M. Leszczyński (2013), Legal Certainty and Judicial Discretion in the Statutory Legal Order, w: B. Wojciechowski i in. (red.), Legal Rules, Moral Norms and Democratic

Principles, Frankfurt am Main, 283–298; *W. Litewski* (2001), Podstawowe wartości prawa rzymskiego, Kraków; *N. McCormick* (1984), Der Rechtsstaat und die *Rule of Law*, JZ 39/2, 65–70; *T. Maciejewski* (2000), Historia powszechna ustroju i prawa, Warszawa; *M. Matczak* (2007), *Summa iniuria*. O błędzie formalizmu w stosowaniu prawa, Warszawa; *J. Nowacki* (2003), Pewność prawa a zasada *lex retro non agit*, w: tenże, Studia z teorii prawa, Kraków, 85–105; *J. Oniszczyk* (2000), Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, Kraków; *A. Peczenik* (1998), Non-Positivist Conception of Law, w: Teoria prawa, filozofia prawa, współczesne prawo i prawoznawstwo, Toruń, 223–245; *S. Płaza* (2002), Historia prawa w Polsce na tle porównawczym, cz. II: Polska pod zaborami, wyd. 2, Kraków; *J. Raitio* (2006), What is Meant by Legal Certainty and Uncertainty, RT 37, 393–405; *W. Sokolewicz, M. Zubik* (2016), komentarz do art. 2, w: KRPKomGar1, 94–173; *K. Sójka-Zielińska* (2005), Wykładnia prawa w programach kodyfikacyjnych epoki oświecenia, w: P. Winczorek (red.), Teoria i praktyka wykładni prawa. Materiały konferencji naukowej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego odbytej w dniu 27 lutego 2004 roku, Warszawa, 73–87; *T. Spyra* (2006), Granice wykładni prawa. Znaczenie językowe tekstu prawnego jako granica wykładni, Kraków; *Z. Tobor* (1998), Teoretyczne problemy legalności, Katowice; *P. Tuleja* (2016), objaśnienia do art. 2, w: KRPKomSaf1, 217–252; *A.M. Wesołowska* (2009), Rzetelność i pewność prawa a jednolitość wykładni, w: C. Kulesza (red.), System wymiaru sprawiedliwości a media, Białystok, 210–217; *M. Wojciechowski* (2010), Wybrane aspekty problematyki pewności prawa, GSP XXIV, 559–571; *tenże* (2014), Pewność prawa, Gdańsk; *S. Wronkowska* (1976), Postulat jasności prawa i niektóre jego metody realizacji, PiP XXXI/10, 19–33; *J. Wróblewski* (1974), Funkcje prawa a pewność prawa, SPE XIII, 7–16; *tenże* (1988), Pragmatyczna jasność prawa, PiP XLIII/4, 3–13; *A. Zieliński* (1996), Pewność prawa, w: A. Wasilkowski (red.), Jakość prawa, Warszawa, 46–58; *T. Zych* (2017), W poszukiwaniu pewności prawa. Precedens a przewidywalność orzeczeń sądowych w tradycji prawa anglosaskiego, Toruń.

[MFW, ZK, KP]



Książka jest unikatem na skalę światową. Autorzy przedstawiają dokładny opis i analizę toposów (argumentów) stosowanych w dogmatyce prawa i orzecznictwie, wzbogacając je o historię tych toposów i interesujące przykłady ich zastosowania. Dodatkową zaletę stanowi wskazanie bogatej literatury krajowej i zagranicznej. Publikacja będzie nieocenioną pomocą nie tylko dla orzecznictwa i dogmatyki prawa, lecz także dla studentów tej dziedziny – również z tego względu, że napisano ją precyzyjnym językiem, z dbałością o jasność i zrozumiałość, nawet dla tych czytelników, którzy nie mają przygotowania teoretycznoprawnego.

Prof. Tomasz Gizbert-Studnicki

<https://akademicka.pl>

